

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/180/155/95

ZNACZENIE UDZIAŁU W WYBORACH DLA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, PAŹDZIERNIK '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Zbliżają się wybory prezydenckie. Nadszedł czas podejmowania decyzji dotyczących uczestnictwa w nich i wyboru swego kandydata. Interesowało nas m.in., jakie znaczenie mają dla społeczeństwa wybory prezydenckie i czy Polacy wiążą fakt swojego w nich udziału z kondycją polskiej demokracji. Omawiane poniżej dane pochodzą z sondażu zrealizowanego w pierwszych dniach września¹.

I. UCZESTNICTWO W WYBORACH PREZYDENCKICH

Spoleczne determinanty zamiarów wyborczych

Na początku września zamiar głosowania w wyborach prezydenckich deklarowało ponad dwie trzecie badanych. Wkrótce okaże się, czy chęć wzięcia udziału zgłaszało więcej osób niż się na nie faktycznie wybierze.

Deklaracje uczestnictwa w wyborach zależą od wykształcenia badanych, ich sytuacji materialnej, przynależności do grupy społeczno-zawodowej oraz poglądów politycznych. Im wyższe wykształcenie oraz lepsze warunki materialne respondentów, tym częściej deklarują oni zamiar wzięcia udziału w wyborach (tym rzadziej wahają się i tym rzadziej zapowiadają, że nie będą w nich uczestniczyć). Szczególnie wyraźne różnice można dostrzec między kadrami kierowniczą, inteligencją, spośród której 90% zamierza uczestniczyć w wyborach, a robotnikami niewykwalifikowanymi, z których jedynie 51% deklaruje, że weźmie w nich udział. Nieuczestniczenie zaś w wyborach przewiduje tylko 4% kadry kierowniczej, inteligencji i aż 25% robotników niewykwalifikowanych. Pozostałe grupy społeczno-zawodowe zajmują pozycje pośrednie. Wśród osób biernych zawodowo bezrobotni najrzadziej (53%) deklarują, że na pewno wezmą udział w wyborach, oni też najczęściej (35%) wahają się, jaką podjąć decyzję. Orientacja polityczna badanych w niewielkim stopniu różnicuje ich zamiary wyborcze. Natomiast wyraźnie

¹ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" przeprowadzono w dniach 1-4 września '95 na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków (N=1150).

wyróżniają się osoby nie potrafiące określić swych poglądów politycznych - to one najrzadziej deklarują, że wezmą udział w wyborach (49%), najczęściej zaś zapowiadają nieuczestniczenie w nich (17%) i najczęściej się wahają (34%).

Tak więc robotnicy niewykwalifikowani, bezrobotni, osoby w najtrudniejszej sytuacji materialnej oraz o nieokreślonych poglądach politycznych najrzadziej deklarują uczestnictwo w wyborach, najczęściej zaś twierdzą, że nie wezmą w nich udziału i najczęściej się wahają. Natomiast kadra kierownicza, inteligencja, osoby z wyższym wykształceniem, mające najlepszą sytuację materialną najczęściej deklarują, że będą w nich uczestniczyć, najrzadziej zaś zapowiadają swą nieobecność.

Doświadczenia wyborcze badanych a ich obecne zamiary wyborcze

Pytania retrospektywne dotyczące zagadnienia uważanego często za drażliwe (takimi są szczególnie pytania o nieuczestniczenie w wyborach) niosą ryzyko nie zamierzonych zafałszowań. Mimo to analiza wyników pozwala stwierdzić wyraźny związek między dotychczasowymi doświadczeniami wyborczymi badanych a ich zamiarami uczestnictwa w zbliżających się wyborach prezydenckich.

Tabela 1

Czy brał(a) Pan(i) udział w wyborach:		Gdy pytamy ludzi o to, czy zamierzają wziąć udział w wyborach prezydenckich, sporo odpowiada, że nie pójdzie głosować. A czy Pan(i) pójdzie czy też, jak wiele innych osób, nie weźmie udziału w wyborach? (%)			Liczba osób
		na pewno wezmę udział w wyborach	jeszcze nie wiem, waham się	raczej nie wezmę udziału	
- prezydenckich w 1990 roku ^a	tak	77	17	6	813
	nie	44	33	24	297
	nie pamiętam	43	33	24	40
- do Sejmu i Senatu w 1993 roku ^b	tak	81	15	4	774
	nie	40	32	28	325
	nie pamiętam	42	47	11	47

^a V Cramera = 0,24 ^b V Cramera = 0,31

Spośród osób, które brały udział w wyborach prezydenckich w 1990 roku, ponad trzy czwarte badanych (77%) zamierza uczestniczyć również w tegorocznych, tylko niewielki odsetek (6%) zapowiada, że nie weźmie w nich udziału. Natomiast wśród tych, którzy nie uczestniczyli w poprzednich wyborach prezydenckich, ponad dwie piąte (44%) deklaruje, że weźmie udział w obecnych, jedna czwarta zaś (24%) jest przeciwnego zdania².

Wśród tych, którzy uczestniczyli w wyborach do Sejmu i Senatu w 1993 roku, zdecydowana większość (81%) zamierza wziąć udział w zbliżających się wyborach prezydenckich. Natomiast wśród osób, które nie uczestniczyły w ostatnich wyborach parlamentarnych, tylko dwie piąte (40%) deklaruje wzięcie udziału w listopadowych wyborach, ponad jedna czwarta zaś (28%) - nie zamierza w nich uczestniczyć³.

Wyraźnie widać, że doświadczenia wyborcze wpływają na decyzję wzięcia udziału w obecnych wyborach. Natomiast nieuczestniczenie we wcześniejszych wyborach sprzyja zamiarowi niebrania udziału w tegorocznych, a także wahaniom, jaką podjąć decyzję. Na obecne zamiary wyborcze respondentów silniejszy wpływ ma ich uczestnictwo w wyborach do Sejmu i Senatu w 1993 roku niż w poprzednich wyborach prezydenckich w 1990 roku.

Znaczenie wyborów prezydenckich a zamiar uczestniczenia w nich

Zarówno pięć lat temu⁴, jak i obecnie prawie połowa badanych uznaje wybory prezydenckie za bardzo ważne dla kraju, ponad dwie piąte za ważne i tylko co dziesiąty Polak uważa je za nieważne.

² V Cramera = 0,24.

³ V Cramera = 0,31.

⁴ Por. komunikat CBOS "Elektorat na tydzień przed wyborami", listopad '90.

Tabela 2

Terminy badań	Jak Pan(i) sądzi, jakie znaczenie mają dla kraju wybory prezydenckie? (%)			
	bardzo ważne	ważne	mało ważne	zupełnie nieważne
10-11 XI '90	48	41	9	1
17-18 XI '90	45	45	8	2
1-4 IX '95	46	45	8	1

Badani przypisują wyborom prezydenckim wyraźnie mniejszą wagę, gdy pytamy ich o znaczenie, jakie mają one dla nich osobiście. Zarówno przed pięcioma laty, jak i obecnie ponad jedna czwarta ankietowanych uznaje wybory za bardzo ważne, prawie połowa - za ważne, a co czwarty Polak uważa, że są nieważne.

Tabela 3

Terminy badań	Jak Pan(i) sądzi, jakie znaczenie mają wybory prezydenckie dla Pana(i) osobiście? (%)			
	bardzo ważne	ważne	mało ważne	zupełnie nieważne
10-11 XI '90	26	43	24	6
17-18 XI '90	29	45	19	6
1-4 IX '95	28	47	19	6

Znaczenie, jakie mają dla Polaków wybory prezydenckie jest stosunkowo duże i niezmiennie w czasie. Nie wpłynęła na tę ocenę zmiana sytuacji społeczno-politycznej, jaka nastąpiła w Polsce w ciągu ostatnich pięciu lat.

Dla kogo wybory prezydenckie są ważne, kto natomiast uznaje je za nieistotne, kto dystansuje się wobec nich?

Im wyższe wykształcenie i wyższa ocena własnych warunków materialnych, tym częściej badani uznają, że wybory są dla nich osobiście bardzo ważne. Najczęściej sądzą tak: kadra kierownicza i inteligencja (42%), osoby o poglądach politycznych prawicowych (38%) oraz

lewicowych (39%), w mniejszym stopniu - centrowych (25%). W grupie o nieokreślonej orientacji politycznej ponad dwukrotnie więcej osób uznaje je za nieważne (38%) niż bardzo ważne (17%). *Sytuację taką można uznać za wskaźnik dystansowania się badanych wobec wyborów.* Tendencja taka występuje także wśród uczniów i studentów (odpowiednio: 29% - nieważne i 10% - bardzo ważne), badanych do 24 roku życia (30% i 18%), nie biorących udziału w praktykach religijnych (38%, 30%), bezrobotnych (30%, 22), osób z wykształceniem podstawowym (28% i 22%), o najniższych dochodach (30% i 25%), robotników niewykwalifikowanych (32% i 27%) i gospodyń domowych (34% i 29%).

Przeświadczeniu o dużym znaczeniu wyborów sprzyja korzystniejsza pozycja społeczna i ekonomiczna oraz określone (lewicowe lub prawicowe) poglądy polityczne. Tendencja do dystansowania się wobec wyborów zaznacza się natomiast w grupach o niskiej lub niepewnej pozycji społecznej i ekonomicznej, a także u osób o nieokreślonych poglądach politycznych i nie uczestniczących w praktykach religijnych.

Tabela 4

Jak Pan(i) sądzi, jakie znaczenie mają dla Pan(a)i osobiście wybory prezydenckie?	Gdy pytamy ludzi o to, czy zamierzają wziąć udział w wyborach prezydenckich, sporo odpowiada, że nie pójdzie głosować. A czy Pan(i) pójdzie czy też, jak wiele innych osób, nie weźmie udziału w wyborach? (%)			Liczba osób
	na pewno wezmę udział	jeszcze nie wiem, waham się	raczej nie wezmę udziału	
Bardzo ważne	87	11	2	322
Ważne	71	22	7	536
Nieważne (mało ważne i zupełnie nieważne)	39	23	28	287
V Cramera = 0,29				

Im większe znaczenie przypisują badani wyborom prezydenckim, tym częściej zamierzają uczestniczyć w tegorocznych.

Zdecydowana większość badanych, dla których wybory prezydenckie są osobiście bardzo ważne i ważne, ma zamiar w nich uczestniczyć. Natomiast spośród tych, którzy uważają je za nieważne, dwie piąte (39%) zamierza wziąć w nich udział, a ponad jedna czwarta (28%) zapowiada swą nieobecność. **Znaczenie, jakie badani przypisują wyborom prezydenckim, stanowi dobrą podstawę do przewidywania zamiaru uczestniczenia w nich.**

Deklarowana gotowość wyborcza

Chęć wzięcia udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych wyraziło na początku września prawie dwie trzecie (64%) badanych. Porównując składane w różnym czasie deklaracje udziału można stwierdzić, że utrzymują się one na zbliżonym poziomie.

Tabela 5

Terminy badań	Czy gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to wziął(ęła)bym w nich udział? (%)		
	na pewno wziął(ęła)bym w nich udział	nie wiem, czy wziął(ęła)bym w nich udział	na pewno nie wziął(ęła)bym w nich udziału
XI '94	54	28	16
XII '94	56	25	18
I '95	62	22	16
II '95	61	23	16
III '95	64	20	16
III/IV '95	61	22	17
IV '95	64	19	17
V '95	63	22	15
VI '95	63	21	16
VII '95	60	21	18
VIII '95	60	24	16
IX '95	64	23	13

Jedynie we wrześniu odnotowaliśmy najniższy z dotychczasowych odsetek osób twierdzących, że na pewno nie wzięłyby udziału w wyborach parlamentarnych i nieco wyższy niż w miesiącach wakacyjnych odsetek wyrażających chęć uczestniczenia w nich. Omawiana zmienna jest więc stosunkowo stabilna i może być przyjęta jako wskaźnik gotowości uczestniczenia w wyborach.

Gotowość wzięcia udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych uwarunkowana jest kilkoma czynnikami. Im wyższe wykształcenie badanych i lepsza ich sytuacja materialna, tym częściej deklarują oni chęć głosowania. Szczególnie zróżnicowane są dwie skrajnie usytuowane grupy zawodowe: z jednej strony kadra kierownicza i inteligencja, wykazujące najwyższy stopień gotowości wyborczej (86%), a z drugiej - robotnicy niewykwalifikowani, charakteryzujący się najniższym stopniem gotowości (46%) i największym niezdecydowaniem (34%). Pozostałe grupy zajmują pozycje pośrednie.

Badani o lewicowych lub prawicowych poglądach wykazują większą gotowość uczestniczenia w hipotetycznych wyborach parlamentarnych niż osoby o orientacji centrowej. Natomiast ci, którzy nie potrafią określić swoich poglądów politycznych, wyróżniają się najniższą gotowością wyborczą (47%), wśród nich jest też wysoki odsetek niezdecydowanych (35%).

Można więc powiedzieć, że gotowość do uczestniczenia w hipotetycznych wyborach parlamentarnych wykazują przede wszystkim osoby o wysokiej pozycji społecznej i ekonomicznej oraz zdecydowanie określonych (lewicowych lub prawicowych) poglądach. Brakiem gotowości charakteryzują się przede wszystkim osoby o niskiej pozycji społecznej i ekonomicznej, a także o nieokreślonej orientacji politycznej.

Gotowość wyborcza a zamiary wyborcze

Zdecydowana większość (89%) deklarujących wzięcie udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych zamierza uczestniczyć również w wyborach prezydenckich. Natomiast wśród osób twierdzących, że na pewno nie wzięłyby udziału w wyborach do Sejmu i Senatu, tylko

jedna piąta (20%) zamierza wziąć udział w wyborach prezydenckich, natomiast aż 61% zapowiada, że nie będzie w nich uczestniczyć. Ponad połowa (57%) tych, którzy jeszcze nie wiedzą, czy wzięliby udział w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, nie wie też, czy będzie uczestniczyć w wyborach prezydenckich.

Tabela 6

Czy gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to wziął(ę)by Pan(i) w nich udział?	Gdy pytamy ludzi o to, czy zamierzają wziąć udział w wyborach prezydenckich, sporo odpowiada, że nie pójdzie głosować. A czy Pan(i) pójdzie, czy też, jak wiele innych osób nie weźmie udziału w wyborach? (%)			Liczba osób
	na pewno wezmę udział w wyborach	jeszcze nie wiem, waham się	raczej nie wezmę udziału w wyborach	
Na pewno tak	89	9	2	732
Nie wiem	35	57	8	150
Na pewno nie	20	19	61	268

V Cramera = 0,57

Gotowość do udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych jest najlepszą z omawianych podstawą do przewidywania zamiaru uczestniczenia w tegorocznych wyborach prezydenckich.

Podsumowanie

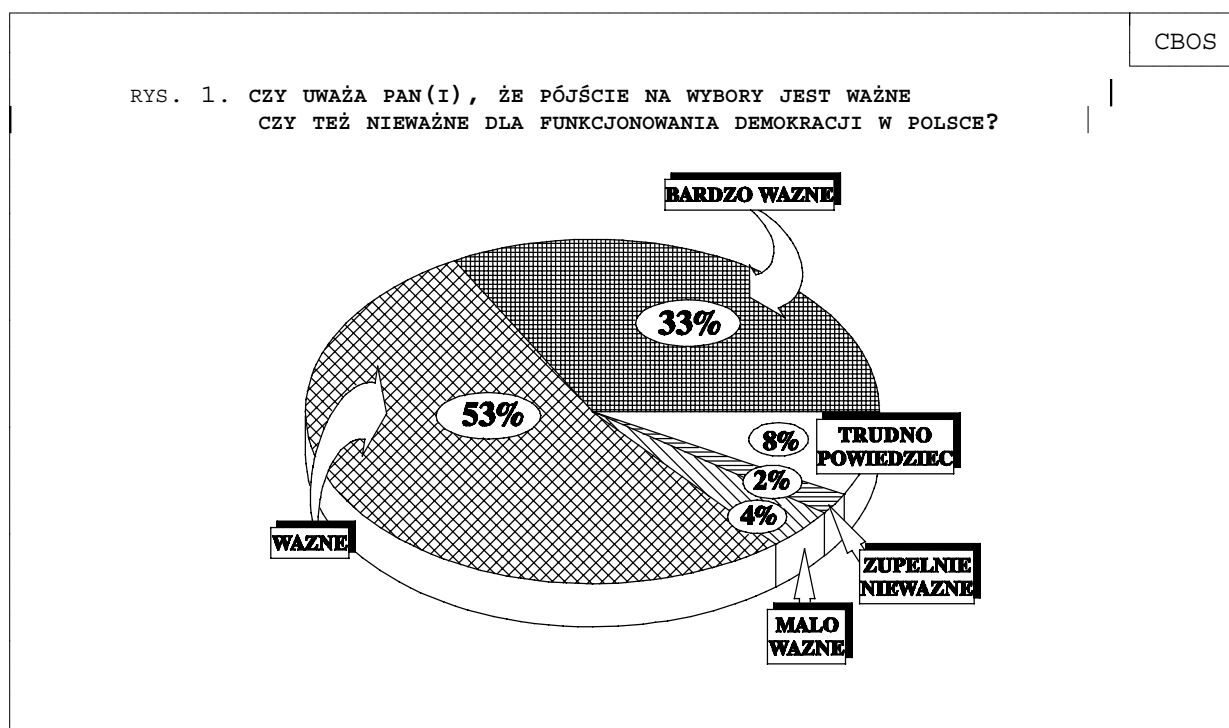
Deklarowanemu uczestnictwu w wyborach prezydenckich sprzyjają następujące czynniki (kolejność według siły ich związku z zamiarami uczestniczenia w wyborach prezydenckich): gotowość wyborcza (gotowość wzięcia udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych), doświadczenia wyborcze (udział w poprzednich wyborach parlamentarnych i prezydenckich), przypisywanie wyborom dużego znaczenia oraz wysoka pozycja społeczna i ekonomiczna badanych.

Deklarowanej nieobecności w wyborach prezydenckich sprzyjają natomiast: brak gotowości uczestniczenia w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, brak wcześniejszych doświadczeń wyborczych, uznawanie wyborów prezydenckich za nieważne oraz niska pozycja społeczna i ekonomiczna badanych.

Znaczenie przypisywane wyborom prezydenckim, zamiar uczestniczenia w tegorocznych wyborach oraz gotowość udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych są silnie powiązаныmi wzajemnie komponentami postawy badanych wobec wyborów.

II. POSTRZEGANIE ZNACZENIA UDZIAŁU W WYBORACH DLA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI

Odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące znaczenia uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji w naszym kraju pozwalają uchwycić stan świadomości Polaków w omawianej sprawie.

Wykształcenie badanych, przynależność do określonej grupy społeczno-zawodowej oraz sytuacja materialna wyraźnie różnicują poglądy na ten temat. Im wyższe wykształcenie respondentów i lepsza ich sytuacja materialna, tym częściej uznają oni uczestnictwo w wyborach za bardzo ważne dla funkcjonowania demokracji, a zarazem - tym rzadziej uznają je za nieważne. Z grup społeczno-zawodowych największą świadomość związku między uczestnictwem w wyborach a funkcjonowaniem demokracji ma kadra kierownicza i inteligencja, spośród której 50% uważa pójście na wybory za bardzo ważne dla funkcjonowania demokracji, 48% - za ważne i 2% - za nieważne, najmniejszą zaś - robotnicy niewykwalifikowani (odpowiednio: 27%, 50% i 15%) oraz rolnicy (27%, 60% i 9%).

Tak więc świadomość dużego znaczenia uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji mają głównie ludzie o wysokiej pozycji społecznej i ekonomicznej.

Doświadczenia wyborcze a znaczenie uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji

Respondenci, którzy uczestniczyli w poprzednich wyborach prezydenckich (w 1990 r.) i parlamentarnych (w 1993 r.), częściej niż inni skłonni są dostrzegać znaczenie, jakie dla funkcjonowania demokracji ma udział obywateli w wyborach. Ponad jedna trzecia spośród nich (37%) uznaje uczestnictwo w wyborach za bardzo ważne dla demokracji, a tylko 3-4% za nieważne. Natomiast wśród osób, które nie miały doświadczeń wyborczych, 24% uznaje uczestnictwo w wyborach za bardzo ważne i aż 11-14% za nieważne. Zwracają uwagę badani, którzy twierdzą, że nie pamiętają, czy głosowali w poprzednich wyborach prezydenckich - tylko 7% spośród nich uważa udział w wyborach za bardzo ważny dla demokracji i aż 20% za nieważny. Widać więc, że *doświadczenia wyborcze badanych wpływają nie tylko na ich zamiar uczestniczenia w tegorocznych wyborach prezydenckich, ale również - choć w mniejszym stopniu - kształtują ich przekonanie o bardzo dużym znaczeniu aktu głosowania dla funkcjonowania demokracji w naszym kraju.*

Tabela 7

Czy brał(a) Pani(i) udział w wyborach:		Czy uważa Pan(i), że pójście na wybory jest ważne czy też nieważne dla funkcjonowania demokracji w Polsce? (%)				Liczba osób
		bardzo ważne	ważne	nieważne*	trudno powiedzieć	
prezydenckich w 1990 roku	tak	37	53	4	5	813
	nie	24	52	11	13	297
	nie pamiętam	7	51	20	22	40
parlamentarnych w 1993 roku	tak	37	54	3	6	774
	nie	24	49	14	13	325
	nie pamiętam	18	66	2	14	47
* Kategoria powstała z połączenia odpowiedzi: "mało ważne" i "zupełnie nieważne"						

**Postawa wobec wyborów
a znaczenie uczestnictwa w nich dla funkcjonowania demokracji**

Z wcześniejszych analiz wynika, że zamiar uczestniczenia w tegorocznych wyborach prezydenckich, przypisywane im znaczenie oraz gotowość do udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych są silnie ze sobą powiązаныmi komponentami postawy badanych wobec wyborów. Każdy z tych komponentów silnie wiąże się z postrzeganiem uczestnictwa w wyborach jako aktu ważnego dla demokracji w Polsce.

Tabela 8

Postawy wobec wyborów		Czy uważa Pan(i), że pójście na wybory jest ważne czy też nieważne dla funkcjonowania demokracji w Polsce?				Liczba osób
		(%)				
		bardzo ważne	ważne	nieważne ^a	trudno powiedzieć	
Udział w hipotetycznych wyborach parlamentarnych ^b	8tak	42	51	3	4	732
	nie	21	61	6	11	268
	nie wiem	9	50	23	18	150
Zamiar uczestniczenia w wyborach prezydenckich ^c	na pewno wezmę udział	43	51	2	5	774
	jeszcze nie wiem	16	65	6	12	249
	raczej nie wezmę udziału	5	42	32	22	127
Znaczenie wyborów prezydenckich (osobiście) ^d	bardzo ważne	66	32	1	1	322
	ważne	21	70	2	7	536
	nieważne ^a	18	44	20	17	287
	^a kategoria powstała z połączeni odpowiedzi: "mało ważne" i "zupełnie nieważne" ^b V Cramera = 0,27 ^c V Cramera = 0,35 ^d V Cramera = 0,41					

Analiza siły związków (współczynniki Cramera, V) wskazuje, że świadomość znaczenia uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji najbardziej zależy od znaczenia, jakie badani przypisują wyborom prezydenckim (V=0,41), słabiej - od zamiaru uczestnictwa w tegorocznych wyborach prezydenckich (V=0,35), a najslabiej - od gotowości udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych (V=0,27). **Podsumowując warto podkreślić, że osoby o postawie prowyborczej są w wysokim stopniu świadome znaczenia, jakie dla funkcjonowania demokracji w Polsce ma uczestnictwo obywateli w wyborach, natomiast osoby o postawie przeciwnej nie mają takiej świadomości. Być może blokuje to ich gotowość i zamiary wyborcze. A może demokracja nie stanowi dla nich wartości, może nie rozumieją jej i nie akceptują jej reguł?**

Rozumienie demokracji

Odpowiadając na pytanie otwarte o rozumienie terminu *demokracja* badani najczęściej wymieniali⁵: wolność (39%), równość (26%), demokrację parlamentarną (11%), dobrobyt (9%), gospodarkę rynkową (6%), patologie społeczne (6%) lub inne sprawy (6%). Część ankietowanych (17%) nie potrafiła nic powiedzieć na temat demokracji. Byli to przede wszystkim respondenci z podstawowym wykształceniem - 31%, robotnicy niewykwalifikowani - 29%, gospodynie domowe - 32%, bezrobotni - 22%, renciści - 21%, osoby najstarsze - 25%, w najgorszej sytuacji materialnej - 22%, kobiety - 21% oraz badani, którzy nie potrafili sprecyzować swoich poglądów politycznych - 34%. Pozostałym demokracja najczęściej kojarzy się z *wolnością* (np.: wolność słowa, religii, zrzeszania się, czynów, niezależność kraju), następnie z *równością* (np. sprawiedliwość społeczna, równe prawa, równy start życiowy, równe szanse pracy) oraz z *demokracją parlamentarną* (np. system wyborczo-parlamentarny, władza ustawodawczo-wykonawcza, praworządność, dużo partii, udział obywateli w życiu publicznym, wpływ na to, co się dzieje w kraju i w dzielnicy). *Osoby o najwyższej pozycji społecznej i ekonomicznej (z wyższym wykształceniem, kadra kierownicza i inteligencja, prywatni przedsiębiorcy) częściej niż inne grupy społeczne postrzegają demokrację w kategoriach ustrojowych - jako demokrację parlamentarną.*

Ze zjawiskami patologicznymi (takimi, jak: nadmierne zróżnicowanie społeczne i ekonomiczne, bezrobocie, bieda, ogólny chaos i bałagan, samowola) demokrację kojarzą najczęściej osoby najstarsze, emeryci, badani o najniższych dochodach, najbardziej religijni, o poglądach lewicowych.

⁵ Suma odpowiedzi przekracza 100%, ponieważ niektórzy wymienili kilka cech demokracji.

Stosunek do demokracji jako formy rządów

Od października '92 do maja '95 systematycznie rósł odsetek sądzących, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów. Jednocześnie spadał odsetek osób, które nie umiały odpowiedzieć na to pytanie. We wrześniu '95 tendencja ta się załamała. W porównaniu z majem '95 *zmalła (o 6%) odsetek osób uznających przewagę demokracji nad innymi formami rządów, wzrósł natomiast odsetek nie mających zdania w tej sprawie*⁶.

Tabela 9

Terminy badań:	Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów? (%)			Liczba osób
	zgadzam się	nie zgadzam się	trudno powiedzieć	
X '92	52	15	33	1212
VI '93	62	11	27	1086
V '95	67	17	16	1203
IX '95	61	17	22	1150

W rezultacie obecnie prawie dwie trzecie (61%) społeczeństwa akceptuje pogląd, że ustrój demokratyczny ma przewagę nad innymi formami rządów, niespełna jedna piąta (17%) nie zgadza się z nim, a ponad jedna piąta (22%) nie potrafi się do niego ustosunkować. Ci ostatni - jak można przypuszczać - nie rozumieją reguł demokracji. Są to przede wszystkim osoby nie umiejące określić swej orientacji politycznej, z podstawowym wykształceniem, najstarsi, renciści i emeryci, gospodynie domowe, kobiety, mieszkańcy wsi, bezrobotni, robotnicy niewykwalifikowani. Tak więc osoby o niskiej pozycji, a także o nieokreślonych poglądach politycznych najczęściej nie rozumieją demokracji i nie potrafią się do niej ustosunkować.

⁶ Analiza uzyskanych w maju i wrześniu rozkładów odpowiedzi na dwa pytania dotyczące w sposób bardziej pośredni demokracji jako formy rządów ("Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne", "Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny") wskazuje, że nie zmienił się stosunek do tak rozumianej demokracji. Wzrósł jedynie odsetek osób, którym trudno odpowiedzieć na te pytania.

Ciekawe, że zdecydowanie najniższą aprobatę demokracji jako formy rządów i jednocześnie bardzo wysoką dezaprobatę (brak zgody na pogląd, iż demokracja ma przewagę), odnotowaliśmy wśród prywatnych przedsiębiorców (53% aprobuje, 36% - nie). Natomiast najwyższa akceptacja charakteryzuje kadre kierowniczą i inteligencję (79% aprobuje, 18% - nie), pracowników umysłowych niższego szczebla (72%, 16%), badanych z wykształceniem średnim (72%, 18%) oraz najmłodszych (71%, 15%). Tendencja ta w sposób mniej spójny występuje wśród osób z wyższym wykształceniem (73%, 25%), oceniających swoje warunki materialne jako dobre (71%, 21%) oraz uczniów i studentów (71%, 23%).

Tabela 10

Terminy badań	Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów? (%)															
	prywatni przedsiębiorcy		osoby z wyższym wykształceniem		kadra kierownicza, inteligencja		osiągający najwyższe dochody		pracownicy umysłowi		osoby z wykształceniem średnim		osoby o prawicowych poglądach		kobiety	
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie
V '95	78	8	91	8	93	3	79	9	83	13	77	15	78	13	63	16
IX '95	53	36	73	25	79	18	67	19	72	16	72	18	73	16	54	16
Różnica	8-25	+28	-18	+17	-14	+15	-12	+10	-11	+3	-5	+3	-5	+3	-9	0

Największy spadek aprobaty demokracji jako formy rządów (a zarazem wzrost dezaprobaty) nastąpił wśród prywatnych przedsiębiorców, ludzi z wyższym wykształceniem, kadry kierowniczej i inteligencji, mniejszy - wśród osiągających najwyższe dochody i pracowników umysłowych, najmniejszy zaś - wśród osób z wykształceniem średnim, o prawicowych poglądach politycznych i kobiet. W pozostałych grupach poziom aprobaty demokracji nie uległ zmianie.

Kadrę kierowniczą i inteligencję, osoby z wyższym wykształceniem oraz prywatnych przedsiębiorców można uważać za grupy społeczne najbardziej zaangażowane w przemiany ustrojowe w Polsce. Częściej niż przedstawiciele innych grup postrzegają oni demokrację w kategoriach ustrojowych - jako demokrację parlamentarną. Najlepiej więc rozumieją jej zasady i mechanizmy funkcjonowania. Co mogło spowodować tak wyraźną zmianę ich stosunku do demokracji jako formy rządów? Może negatywne zjawiska związane z prezydencką kampanią wyborczą, która szczególnie ich angażuje (jak wiadomo, grupy te przypisują wyborom największe znaczenie i najczęściej deklarują zamiar uczestnictwa w nich). Kampania może zniechęcać do demokracji również osoby o poglądach prawicowych, których przedstawiciele nie potrafią się porozumieć, by wyłonić wspólnego kandydata.

Stosunek do demokracji a postawa wobec wyborów

Ostatecznym sprawdzianem stopnia demokratyczności poglądów powinien być ich związek z postawą prowyborczą. Czy osoby o prodemokratycznej orientacji, tj. akceptujące pogląd, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów, częściej niż pozostałe przyjmują prowyborczą postawę, tj. wykazują gotowość uczestniczenia w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, uważają, że wybory prezydenckie mają duże znaczenie i deklarują zamiar uczestniczenia w nich?

Analiza współczynników V Cramera wskazuje, że - wbrew oczekiwaniom - **związek między stosunkiem do demokracji a postawą wobec wyborów jest stosunkowo słaby** (w przypadku każdego komponentu postawy - $V=0,11$)⁷.

⁷ Jeszcze słabsze są związki między stosunkiem do demokracji a doświadczeniami wyborczymi - $V=0,06$ w przypadku doświadczeń związanych z wyborami prezydenckimi (1990 r.) i $V=0,1$ w przypadku doświadczeń związanych z wyborami parlamentarnymi (1993 r.).

Tabela 11

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Czy gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to wziął(ęła)by Pan(i) w nich udział? (%)			Liczba osób
	tak	nie wiem	nie	
Zgadzam się	68	23	9	698
Nie zgadzam się	62	20	18	198
Trudno powiedzieć	54	27	19	254

V Cramera = 0,11

Spośród osób opowiadających się za przewagą demokracji nad innymi formami rządów 68% wykazuje gotowość uczestniczenia w hipotetycznych wyborach parlamentarnych. Nieco mniej jest ich wśród badanych będących przeciwnego zdania (62%). Najmniej natomiast (54%) w grupie tych, którzy nie potrafią określić swego stosunku do demokracji.

Niemal jedna trzecia ankietowanych (30%) o prodemokratycznej orientacji przypisuje wyborom prezydenckim duże znaczenie (są one dla nich osobiście bardzo ważne). Wśród badanych o przeciwnych poglądach na rolę demokracji jest ich 27%, a wśród tych, którzy nie określili swego stosunku do demokracji - 23%. Jednocześnie osoby doceniające wyższość demokracji rządzi (20%) niż pozostałe (34%, 33%) uważają, że wybory prezydenckie nie mają dla nich znaczenia.

Tabela 12

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Jak Pan(i) sądzi, jakie znaczenie mają dla Pana(i) osobiście wybory prezydenckie? (%)			Liczba osób
	bardzo ważne	ważne	nieważne (mało ważne i zupełnie nieważne)	
Zgadzam się	30	50	20	698
Nie zgadzam się	27	39	34	198
Trudno powiedzieć	23	43	33	254

V Cramera = 0,11

Zamiar uczestnictwa w wyborach prezydenckich deklaruje 73% respondentów o prodemokratycznych poglądach, 65% badanych będących odmiennego zdania i 54% tych, którzy nie określili swego stosunku do demokracji.

Tabela 13

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Gdy pytamy ludzi o to, czy zamierzają wziąć udział w wyborach prezydenckich, sporo odpowiada, że nie pójdzie głosować. A czy P. pójdzie, czy też, jak wiele innych osób nie weźmie udziału w wyborach? (%)			Liczba osób
	na pewno wezmę udział	jeszcze nie wiem, waham się	raczej nie wezmę udziału	
Zgadzam się	73	19	8	698
Nie zgadzam się	65	22	13	198
Trudno powiedzieć	54	29	16	254

V Cramer = 0,11

Tak więc, prodemokratyczne poglądy badanych ("Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów") sprzyjają ich prowyborczej postawie - gotowości udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, przypisywaniu dużego znaczenia wyborom prezydenckim i zamiarowi uczestniczenia w nich. Natomiast poglądy przeciwnie ("Demokracja nie ma przewagi nad wszelkimi innymi formami rządów") w stosunkowo niewielkim stopniu osłabiają ich prowyborczą postawę. Zdecydowanie najbardziej osłabia ją nieumiejętność określenia swego stosunku do demokracji.

Stosunek do demokracji a znaczenie uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji w Polsce

Różnice w postrzeganiu znaczenia uczestnictwa w wyborach dla funkcjonowania demokracji występują nie tyle między badanymi o poglądach prodemokratycznych i przeciwnych, ile między osobami potrafiącymi określić swój stosunek do demokracji (zarówno aprobujący, jak i negujący) a tymi, którym trudno go sprecyzować.

Wśród osób, które umieją określić swój stosunek do demokracji jako formy rządów, stosunkowo liczne grupy (38% w przypadku poglądów prodemokratycznych i 33% o poglądach przeciwnych) uważają, że udział w wyborach prezydenckich jest bardzo ważny dla funkcjonowania demokracji w Polsce. Natomiast wśród tych, którzy nie określili swego stosunku do demokracji sądzi tak tylko 19%, a jedna czwarta nie ma w tej sprawie zdania (wobec 2% i 6% u pozostałych).

Tabela 14

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?	Czy uważa Pan(i), że pójście na wybory jest ważne czy też nieważne dla funkcjonowania demokracji w Polsce? (%)				Liczba osób
	bardzo ważne	ważne	nieważne	trudno powiedzieć	
Zgadzam się	38	54	6	2	698
Nie zgadzam się	33	56	5	6	198
Trudno powiedzieć	19	48	8	25	254

V Cramera = 0,25

Respondenci mający trudności ze sprecyzowaniem swego stosunku do demokracji, o których wiadomo, że częściej niż inni mają niską pozycję społeczną, nieokreślone poglądy polityczne i niechętną wyborom postawę, rzadziej też niż pozostali są świadomi znaczenia, jakie dla funkcjonowania demokracji ma uczestnictwo obywateli w wyborach prezydenckich.

Podsumowanie

Największą świadomość zależności funkcjonowania polskiej demokracji od osobistych decyzji o uczestnictwie w wyborach prezydenckich mają osoby, które przypisują tym wyborom bardzo duże znaczenie (uważają je za bardzo ważne dla nich osobiście) i zamierzają w nich uczestniczyć, wykazują też gotowość udziału w hipotetycznych wyborach parlamentarnych i mają doświadczenia wyborcze, należą do kadry kierowniczej i inteligencji, mają wyższe wykształcenie, żyją w dobrych warunkach materialnych.

Najmniejszą świadomość znaczenia uczestnictwa w wyborach dla demokracji w Polsce mają robotnicy niewykwalifikowani, rolnicy, ludzie z wykształceniem podstawowym, żyjący w złych warunkach materialnych, ale także - prywatni przedsiębiorcy. Przede wszystkim jednak nie mają tej świadomości osoby, które nie wykazują gotowości do uczestnictwa w hipotetycznych wyborach parlamentarnych, nie przypisują wyborom prezydenckim znaczenia i nie zamierzają w nich uczestniczyć.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Gdy pytamy ludzi o to, czy zamierzają wziąć udział w wyborach prezydenckich sporo odpowiada, że nie pójdzie głosować. A czy Pan(i) pójdzie, czy też, jak wiele innych osób, nie weźmie udziału w wyborach?

	(%)			
	Na pewno wezmę udział w wyborach	Jeszcze nie wiem, waham się	Raczej nie wezmę udziału w wyborach	Liczba osób
Ogółem	67	22	11	1150
Płeć				
Mężczyźni	69	21	10	544
Kobiety	65	23	12	606
Wiek				
do 24 lat	57	33	10	156
25-34	61	28	11	206
35-44	71	15	14	243
45-54	79	15	6	195
55-64	72	20	8	168
65 lat i więcej	62	22	17	181
Miejsce zamieszkania				
Wieś	67	22	11	417
Miasto do 20 tys.	69	23	7	135
od 21 do 100 tys.	65	24	10	218
101-500 tys.	68	19	12	236
501 tys. i więcej mieszk.	68	19	13	144
Region				
Północny	73	18	9	147
Zachodni	66	23	11	119
Środkowo-zachodni	71	19	9	173
Środkowy	70	18	12	204
Wschodni	53	34	13	135
Południowo-wschodni	66	24	11	182
Południowo-zachodni	69	19	12	190
Wykształcenie				
Podstawowe	61	26	13	410
Zasadnicze zawodowe	63	23	14	308
Średnie	74	18	8	346
Wyższe	88	11	1	85
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	90	7	4	74
Prac.umysł.niż.szczebła	72	20	8	84
Pracownicy fiz.- umysł.	62	26	12	74
Robotnicy wykwalifikowani	73	18	9	144
Robotnicy niewykwalifik.	51	24	25	71
Rolnicy	65	24	12	63
Prywatni przedsiębiorcy	72	24	4	49
Bierni zawodowo				
Renciści	71	19	10	164
Emeryci	67	20	13	202
Uczniowie i studenci	69	27	4	53
Bezrobotni	53	35	12	93
Gospodynie domowe i inni	58	26	15	78
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	76	13	11	130
Sektor państwowy	74	21	6	161
Sektor prywatny	68	21	12	209
Spółdzielczość	51	37	12	18
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	54	30	16	232
125 - 199	65	25	11	177
200 - 274	70	17	12	279
275 - 324	73	20	7	164
325 i powyżej	74	18	8	221
Ocena własnych war. mater.				
Złe	62	23	15	420
Średnie	68	22	10	542
Dobre	77	17	6	187
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	70	14	16	66
Raz w tygodniu	69	22	9	638
Kilka razy w roku	65	22	13	327
W ogóle nie uczestniczy	62	21	17	120
Poglądy polityczne				
Lewica	79	11	9	169
Centrum	70	20	10	335
Prawica	79	15	6	293
Trudno powiedzieć	49	34	17	352

Tabela 2. Jakie znaczenie mają wybory prezydenckie dla Pana(i) osobiście?
(%)

	Bardzo ważne	Ważne	Nieważne	Liczba osób
Ogółem	28	47	25	1150
Płeć				
Mężczyźni	29	45	25	543
Kobiety	27	48	25	606
Wiek				
do 24 lat	18	52	30	156
25-34	27	45	28	206
35-44	30	44	26	243
45-54	33	47	20	195
55-64	30	51	18	168
65 lat i więcej	27	44	28	180
Miejsce zamieszkania				
Wieś	25	50	24	417
Miasto do 20 tys.	27	50	22	135
od 21 do 100 tys.	33	39	27	217
101-500 tys.	29	42	29	236
501 tys. i więcej mieszk.	28	51	21	144
Region				
Północny	35	41	22	147
Zachodni	29	48	22	119
Środkowozachodni	31	43	26	173
Środkowy	22	50	27	204
Wschodni	30	44	26	135
Południowo-wschodni	26	55	19	182
Południowo-zachodni	26	43	31	190
Wykształcenie				
Podstawowe	22	50	28	410
Zasadnicze zawodowe	29	43	27	308
Średnie	31	45	24	346
Wyższe	38	50	12	85
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	42	44	14	74
Prac.umysł.niż.szczebla	31	42	27	84
Pracownicy fiz.-umysł.	31	43	27	74
Robotnicy wykwalifikowani	23	57	20	144
Robotnicy niewykwalifik.	27	41	32	71
Rolnicy	37	41	22	63
Prywatni przedsiębiorcy	37	34	29	49
Bierni zawodowo				
Renciści	29	46	25	163
Emeryci	26	50	23	202
Uczniowie i studenci	10	62	29	53
Bezrobotni	22	46	30	93
Gospodynie domowe i inni	29	37	34	78
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	35	47	19	130
Sektor państwowy	29	47	24	161
Sektor prywatny	30	47	23	209
Spółdzielczość	39	18	43	18
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	25	45	30	232
125 - 199	26	49	26	177
200 - 274	30	45	23	279
275 - 324	29	47	24	164
325 i powyżej	32	42	26	221
Ocena własnych war. mater.				
Złe	26	46	28	419
Średnie	27	48	24	542
Dobre	34	46	19	187
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	36	38	26	66
Raz w tygodniu	28	50	21	638
Kilka razy w roku	26	47	27	327
W ogóle nie uczestniczy	30	32	38	119
Poglądy polityczne				
Lewica	39	43	18	169
Centrum	25	51	24	335
Prawica	38	48	14	293
Trudno powiedzieć	17	44	38	351

Tabela 3. Czy gdyby w najbliższą niedzielę odbywały się wybory do Sejmu i Senatu, to wziął(ę)by Pan(i) w nich udział? (%)

	Na pewno wziął(ę)a bym	Nie wiem	Na pewno nie wziął- (ę)a)bym	Liczba osób
Ogółem	64	23	13	1150
Płeć				
Mężczyźni	65	21	14	544
Kobiety	62	26	12	606
Wiek				
do 24 lat	51	37	12	156
25-34	57	25	18	206
35-44	63	19	18	243
45-54	75	20	6	195
55-64	77	17	6	168
65 lat i więcej	59	25	17	181
Miejsce zamieszkania				
Wieś	62	25	14	417
Miasto do 20 tys.	65	27	8	135
od 21 do 100 tys.	66	22	13	218
101-500 tys.	62	26	12	236
501 tys. i więcej mieszk.	69	12	18	144
Region				
Północny	66	24	9	147
Zachodni	58	28	14	119
Środkowozachodni	63	21	16	173
Środkowy	66	21	13	204
Wschodni	59	31	10	134
Południowo-wschodni	62	22	16	182
Południowo-zachodni	68	20	12	190
Wykształcenie				
Podstawowe	57	29	14	410
Zasadnicze zawodowe	59	23	18	308
Średnie	70	20	10	346
Wyższe	85	10	5	85
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	86	9	5	74
Prac. umysł. niż. szczebla	72	20	7	84
Pracownicy fiz. - umysł.	58	19	23	74
Robotnicy wykwalifikowani	67	22	12	144
Robotnicy niewykwalifik.	46	34	20	71
Rolnicy	66	19	15	63
Prywatni przedsiębiorcy	60	23	17	49
Bierni zawodowo				
Renciści	70	15	14	163
Emeryci	65	23	12	202
Uczniowie i studenci	63	34	3	53
Bezrobotni	43	44	13	93
Gospodynie domowe i inni	58	24	18	78
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	75	14	12	130
Sektor państwowy	71	21	8	161
Sektor prywatny	59	24	18	209
Spółdzielczość	58	29	12	18
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	51	30	18	232
125 - 199	63	25	12	177
200 - 274	65	24	11	279
275 - 324	66	26	8	164
325 i powyżej	74	14	12	221
Ocena własnych war. mater.				
Złe	61	24	15	419
Średnie	64	24	13	542
Dobre	70	20	9	187
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	63	21	16	66
Raz w tygodniu	66	23	11	637
Kilka razy w roku	61	24	14	327
W ogóle nie uczestniczy	58	20	22	120
Poglądy polityczne				
Lewica	80	12	8	169
Centrum	63	23	15	335
Prawica	76	17	7	292
Trudno powiedzieć	47	35	18	352

Tabela 4. Czy uważa Pan(i), że pójście na wybory jest ważne czy też nieważne dla funkcjonowania demokracji w Polsce?

(%)

	Bardzo ważne	Ważne	Nieważne	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	33	53	6	8	1150
Płeć					
Mężczyźni	33	54	7	6	544
Kobiety	33	52	5	10	606
Wiek					
do 24 lat	34	56	4	6	156
25-34	29	55	9	7	206
35-44	33	54	8	5	243
45-54	32	58	6	4	195
55-64	37	51	4	9	168
65 lat i więcej	33	43	6	18	181
Miejsce zamieszkania					
Wieś	29	54	6	11	417
Miasto do 20 tys.	35	53	7	5	135
od 21 do 100 tys.	34	52	8	6	218
101-500 tys.	35	52	7	7	236
501 tys. i więcej mieszk.	35	54	4	7	144
Region					
Północny	34	52	9	5	147
Zachodni	35	49	9	7	119
Środkowo-zachodni	32	55	5	9	173
Środkowy	35	51	3	12	204
Wschodni	30	53	8	10	135
Południowo-wschodni	37	52	5	7	182
Południowo-zachodni	26	59	8	7	190
Wykształcenie					
Podstawowe	27	51	6	16	410
Zasadnicze zawodowe	28	57	9	6	308
Średnie	40	52	6	3	346
Wyższe	47	52	1	0	85
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	50	48	2	0	74
Prac. umysł. niż. szczebla	37	51	9	3	84
Pracownicy fiz. - umysł.	40	50	4	5	74
Robotnicy wykwalifikowani	30	55	6	9	144
Robotnicy niewykwalifik.	27	50	15	8	71
Rolnicy	27	60	9	4	63
Prywatni przedsiębiorcy	23	69	4	4	49
Bierni zawodowo					
Renciści	32	47	8	13	164
Emeryci	32	50	5	12	202
Uczniowie i studenci	36	60	2	2	53
Bezrobotni	29	59	4	8	93
Gospodynie domowe i inni	29	54	5	11	78
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	45	45	7	3	130
Sektor państwowy	34	59	3	4	161
Sektor prywatny	29	55	8	8	209
Spółdzielczość	39	37	15	9	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 125 zł	26	57	8	9	232
125 - 199	33	51	7	9	177
200 - 274	31	56	6	7	279
275 - 324	36	47	5	11	164
325 i powyżej	40	50	6	3	221
Ocena własnych war. mater.					
Złe	28	55	7	10	420
Średnie	34	52	6	8	542
Dobre	40	51	4	4	187
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	39	38	7	17	66
Raz w tygodniu	33	54	6	7	638
Kilka razy w roku	32	55	6	7	327
W ogóle nie uczestniczy	29	53	8	9	120
Poglądy polityczne					
Lewica	42	51	5	2	169
Centrum	28	62	7	4	335
Prawica	48	47	3	3	293
Trudno powiedzieć	20	51	9	19	352

Tabela 5. Z czym kojarzy się Panu(i) słowo demokracja?

(%)

	Wolność	Równość	Dobrobyt	Demokracja parlamentarna	Gospodarka rynkowa	Patologie
Ogółem	39	26	9	11	6	6
Płeć						
Mężczyźni	42	28	6	11	8	5
Kobiety	37	25	12	12	3	8
Wiek						
do 24 lat	36	23	4	14	8	5
25-34	37	28	11	13	7	4
35-44	47	27	12	11	9	5
45-54	47	24	12	12	4	4
55-64	36	33	9	7	1	9
65 lat i więcej	27	23	7	11	4	12
Miejsce zamieszkania						
Wieś	33	20	10	11	6	6
Miasto do 20 tys.	47	25	8	7	7	8
od 21 do 100 tys.	42	35	11	11	4	3
101-500 tys.	41	27	11	15	4	10
501 tys.i więcej mieszk.	43	34	6	12	9	6
Region						
Północny	39	27	14	12	6	5
Zachodni	51	33	3	9	2	3
Środkowozachodni	40	19	12	9	4	8
Środkowy	41	31	4	8	7	10
Wschodni	29	24	11	8	2	6
Południowo-wschodni	37	22	7	15	10	7
Południowo-zachodni	39	29	14	16	4	5
Wykształcenie						
Podstawowe	31	17	10	7	4	8
Zasadnicze zawodowe	39	22	10	13	9	6
Średnie	49	39	10	13	4	5
Wyższe	41	33	4	24	5	5
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier.,inteligencja	51	25	5	21	6	2
Prac.umysł.niż.szczebła	54	37	16	18	4	3
Pracownicy fiz.- umysł.	52	22	18	13	9	7
Robotnicy wykwalifikowani	42	27	6	12	8	6
Robotnicy niewykwalifik.	30	19	12	4	12	2
Rolnicy	43	15	12	12	5	5
Prywatni przedsiębiorcy	42	31	11	21	11	1
Bierni zawodowo						
Renciści	38	28	10	8	6	8
Emeryci	31	28	7	9	2	12
Uczniowie i studenci	40	37	0	9	3	2
Bezrobotni	33	22	12	11	4	9
Gospodynie domowe i inni	30	21	8	7	3	6
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	45	27	10	18	7	3
Sektor państwowy	51	32	12	12	10	3
Sektor prywatny	41	21	10	14	7	5
Spółdzielczość	39	45	15	3	0	0
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	31	16	9	12	5	10
125 - 199	40	26	4	8	3	6
200 - 274	39	31	15	8	4	8
275 - 324	41	30	9	9	7	3
325 i powyżej	45	34	8	19	7	6
Ocena własnych war. mater.						
Złe	37	22	11	9	5	8
Średnie	40	29	9	12	5	6
Dobre	42	29	8	14	7	3
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	43	24	5	4	6	10
Raz w tygodniu	39	22	11	11	5	6
Kilka razy w roku	40	31	8	13	8	6
W ogóle nie uczestniczy	36	37	7	12	4	6
Poglądy polityczne						
Lewica	44	30	11	16	3	10
Centrum	43	32	9	11	7	6
Prawica	42	27	10	15	7	5
Trudno powiedzieć	31	19	9	7	4	6

Tabela 5 cd. Z czym kojarzy się Panu(i) słowo demokracja? (%)

	Utopia	Coś innego	Brak zdania	Liczba osób
Ogółem	0	6	17	1139
Płeć				
Mężczyźni	1	6	11	540
Kobiety	0	5	21	599
Wiek				
do 24 lat	0	7	21	155
25-34	1	7	15	205
35-44	0	3	10	240
45-54	1	5	15	193
55-64	0	7	18	167
65 lat i więcej	0	5	25	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	1	5	25	412
Miasto do 20 tys.	2	5	14	135
od 21 do 100 tys.	0	7	11	217
101-500 tys.	0	5	13	236
501 tys.i więcej mieszk.	0	7	10	140
Region				
Północny	2	3	12	145
Zachodni	0	6	15	119
Środkowozachodni	0	6	21	170
Środkowy	1	6	13	200
Wschodni	0	3	27	133
Południowo-wschodni	0	9	15	182
Południowo-zachodni	0	6	15	189
Wykształcenie				
Podstawowe	0	4	31	408
Zasadnicze zawodowe	0	5	16	305
Średnie	0	7	3	341
Wyższe	3	12	2	85
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	3	9	3	74
Prac. umysł. niż. szczebla	0	6	2	82
Pracownicy fiz. - umysł.	3	6	10	74
Robotnicy wykwalifikowani	0	5	12	144
Robotnicy niewykwalifik.	0	7	29	71
Rolnicy	0	5	19	63
Prywatni przedsiębiorcy	0	12	2	47
Bierni zawodowo				
Renciści	0	5	21	162
Emeryci	0	6	20	199
Uczniowie i studenci	0	11	14	53
Bezrobotni	0	1	22	92
Gospodynie domowe i inni	0	0	32	76
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	2	9	4	130
Sektor państwowy	1	5	10	161
Sektor prywatny	0	6	15	204
Spółdzielczość	0	20	5	18
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	1	3	27	231
125 - 199	0	5	21	176
200 - 274	0	5	16	275
275 - 324	1	9	12	162
325 i powyżej	1	5	5	218
Ocena własnych war. mater.				
Złe	0	6	22	417
Średnie	0	5	15	535
Dobre	1	6	10	186
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	0	9	17	66
Raz w tygodniu	0	6	19	635
Kilka razy w roku	1	4	15	321
W ogóle nie uczestniczy	0	5	9	117
Poglądy polityczne				
Lewica	1	5	9	169
Centrum	0	4	10	330
Prawica	0	8	8	291
Trudno powiedzieć	0	5	34	347

Tabela 6. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującym stwierdzeniem: demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	61	17	22	1150
Płeć				
Mężczyźni	68	18	14	544
Kobiety	54	16	29	606
Wiek				
do 24 lat	71	15	14	156
25-34	65	16	18	206
35-44	66	19	16	243
45-54	57	22	21	195
55-64	53	18	28	168
65 lat i więcej	50	12	38	181
Miejsce zamieszkania				
Wieś	57	14	29	417
Miasto do 20 tys.	65	19	16	135
od 21 do 100 tys.	62	17	21	218
101-500 tys.	65	20	15	236
501 tys. i więcej mieszk.	59	22	20	144
Region				
Północny	70	17	13	147
Zachodni	70	12	17	119
Środkowo-zachodni	54	20	25	173
Środkowy	57	22	21	204
Wschodni	58	13	30	135
Południowo-wschodni	62	15	23	182
Południowo-zachodni	58	19	23	190
Wykształcenie				
Podstawowe	47	15	38	410
Zasadnicze zawodowe	62	18	20	308
Średnie	72	18	10	346
Wyższe	73	25	2	85
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	79	18	3	74
Prac.umysł.niż.szczebła	72	16	12	84
Pracownicy fiz.- umysł.	60	24	17	74
Robotnicy wykwalifikowani	69	19	13	144
Robotnicy niewykwalifik.	61	13	27	71
Rolnicy	59	17	24	63
Prywatni przedsiębiorcy	53	36	11	49
Bierni zawodowo				
Renciści	52	16	33	164
Emeryci	54	14	32	202
Uczniowie i studenci	70	23	6	53
Bezrobotni	58	14	27	93
Gospodynie domowe i inni	57	14	29	78
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	72	20	8	130
Sektor państwowy	68	18	13	161
Sektor prywatny	62	20	17	209
Spółdzielczość	82	12	6	18
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	56	20	24	232
125 - 199	62	17	21	177
200 - 274	59	16	25	279
275 - 324	67	14	19	164
325 i powyżej	67	19	14	221
Ocena własnych war. mater.				
Złe	56	19	25	420
Średnie	60	15	25	542
Dobre	71	21	8	187
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	54	22	24	66
Raz w tygodniu	61	16	23	638
Kilka razy w roku	59	19	23	327
W ogóle nie uczestniczy	67	16	17	120
Poglądy polityczne				
Lewica	67	19	14	169
Centrum	67	18	15	335
Prawica	74	15	11	293
Trudno powiedzieć	41	17	42	352

(continued)